

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 14(1) (2024)

ISSN 2657–8549

DOI 10.24917/26578549.14.1.14

Natalia Flisiak-Górecka

05-800 Pruszków, ul. Ołówkowa 1e/66

Zjawisko przemocy domowej oraz jego konsekwencje dla młodzieży i funkcjonowania rodziny

The phenomenon of domestic violence and its consequences for young people and family functioning

Abstrakt

Przemoc domowa jest zjawiskiem, które wywiera negatywny wpływ na funkcjonowanie młodzieży w społeczeństwie oraz przebieg procesu socjalizacji w rodzinie. Nie ulega wątpliwości, że zjawisko to niesie za sobą szereg negatywnych konsekwencji. W niniejszej pracy podjęto próbę ukazania skali zjawiska przemocy domowej wobec młodzieży oraz działań realizowanych w tym zakresie przez wybrane instytucje. Rozważania poprzedzono sprecyzowaniem zakresu definicyjnego przemocy domowej, rodziny i młodzieży. Przytoczone dane liczbowe na temat formularzy inicjujących procedury antyprzemocowe oraz realizowanych programów zostały zebrane z różnych instytucji państwowych.

Należy podkreślić, że w obszarze przemocy domowej wobec młodzieży funkcjonującej w rodzinie w dalszym ciągu diagnozuje się jeszcze wiele braków. Z tego też względu zachodzi potrzeba prowadzenia dalszych badań przedmiotowego zjawiska, monitorowania procedur i działań instytucjonalnych.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, młodzież, rodzina, konsekwencje i działania zapobiegawcze

Abstract

Domestic violence is a phenomenon that has a negative impact on the functioning of young people in society and the course of the socialization process in the family. There is no doubt that this phenomenon brings with it a number of negative consequences that affect young people. This paper attempts to show the scale of the phenomenon of domestic violence against young people and the activities carried out in this area by selected institutions. The considerations were preceded by a clarification of the scope of the definition of domestic violence, family and young

people. The cited numerical data on forms initiating anti-violence procedures and implemented programs were collected from various state institutions.

It should be emphasized that in the area of domestic violence against young people functioning in the family, many shortcomings are still being diagnosed. For this reason, there is a need to conduct further research on the phenomenon, monitor procedures and institutional activities.

Keywords: Domestic violence, youth, family, consequences and preventive measures

Jednym z głównych problemów społecznych współczesnego świata jest zjawisko przemocy domowej. Wywiera ono bezpośredni wpływ na funkcjonowanie podstawowej komórki społecznej, jaką jest rodzina. W dalszej konsekwencji zjawisko to wywiera negatywne skutki na młodzież funkcjonującą w rodzinie. Głównym celem niniejszej pracy jest ukazanie spektrum definicyjnego, skali zjawiska i jego głównych elementów w odniesieniu do procesu funkcjonowania młodzieży w rodzinie. Rozważania autorskie oparto na wnioskach wysnutych z przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu, źródeł prawa obowiązującego oraz diagnozy zjawiska przemocy domowej w Polsce w 2022 roku. Należy podkreślić, że skupiono się tylko na wybranych obszarach, które, w ocenie autorki, należało podkreślić, a które mogą również stanowić kierunki dalszych badań naukowych.

W polskim systemie prawnym rodzina jest instytucją o znaczeniu szczególnym, wspieraną i chronioną przez różne akty prawne. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹ stanowi, że małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, rodzicielstwo i macierzyństwo znajdują się pod ochroną i opieką państwa. Ponadto nakłada na władze publiczne obowiązek uwzględniania dobra rodziny w polityce gospodarczej i społecznej oraz udzielania pomocy rodzinom w trudnej sytuacji społecznej i materialnej². Kodeks rodzinny i opiekuńczy³ precyzuje te postanowienia, definiując rodzinę z perspektywy małżeństwa, pokrewieństwa, opieki i kurateli, podkreślając obowiązek małżonków do wspólnego pożycia, wierności, wzajemnej pomocy i współdziałania dla dobra rodziny. Polskie prawo nie definiuje w jednolity sposób rodziny, jedynie wskazując różne interpretacje w kontekście celu regulacji. Ustawa o pomocy społecznej⁴ definiuje rodzinę szeroko, obejmując osoby spokrewnione i niespokrewnione, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące. Takie podejście służy objęciu wsparciem również rodziny faktyczne, które formalnie nie są zarejestrowane. Brak spójności definicji rodziny w prawie może prowadzić do trudności w interpretacji oraz praktycznym stosowaniu przepisów. Istotne jest dążenie do harmonizacji pojęcia rodziny, co przełoży się na spójność i skuteczność ochrony prawnej podstawowej komórki społecznej.

Przemoc domowa to zjawisko, które obejmuje różne formy agresji, takiej jak: fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna, występująca w relacjach rodzinnych

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, art. 18.

² Konstytucja RP, art. 71.

³ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Dz.U. 2023, poz. 2809, art. 23.

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Dz.U. 2024, poz. 1283, 1572, art. 5a ust. 10.

lub między osobami wspólnie zamieszkującymi czy będącymi w bliskim lub zależnym środowisku⁵. W polskim prawie przemoc domowa definiowana jest przede wszystkim w Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej⁶. Definicja prawna skupia się na ochronie ofiar i działaniach sprawców, natomiast psychologia koncentruje się na mechanizmach sprawowania kontroli i długofalowych skutkach przemocy⁷, rozpatrując często przemoc jako proces oparty na podporządkowaniu i dominacji, w którym osoba stosująca przemoc stopniowo osłabia i izoluje ofiarę. Leonore Walker opisuje powtarzalny schemat: narastające napięcie, akt przemocy, fazę skruchy oraz okres „miodowego miesiąca”, który wzmacnia zależność ofiary⁸. W ujęciu Kodeksu karnego nie występuje przestępstwo zawierające znamiona definicji opartej na Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej, niemniej utożsamiane jest z przestępstwem znęcania się⁹, które może podlegać sankcjom karnym, np. zakazowi zbliżania się, kontaktowania się czy karze pozbawienia wolności wskutek przeprowadzonego procesu. Istnieją różnice w interpretacji tego, co uznawane jest za przemoc – prawo wymaga dowodów (np. śladów, nagrań, obrażeń), podczas gdy psychologia uwzględnia długoterminowe skutki – emocjonalne czy psychiczne. W doktrynie prawa kluczowe jest rozróżnienie przemocy domowej od konfliktów rodzinnych, co nie zawsze jest jednoznaczne w postępowaniu sądowym¹⁰. Oba podejścia – prawne i psychologiczne – są istotne w walce z przemocą domową, gdyż skuteczne przeciwdziałanie wymaga precyzyjnych regulacji prawnych, jak i zakrojonego wsparcia psychologicznego dla osób doznających przemocy.

Młodzież

Nie ma jednej uniwersalnej definicji pojęcia młodzieży, a jego znaczenie różni się w zależności od kontekstu społecznego, prawnego czy psychologicznego. W ustawodawstwie polskim nie istnieje jedna, ogólna definicja młodzieży, natomiast w różnych aktach prawnych można znaleźć odniesienia do osób w określonym przedziale wiekowym. Kodeks pracy na przykład uznaje za młodocianego osobę między 15. a 18. rokiem życia¹¹, co ma znaczenie w kontekście prawa do pracy i ochrony młodocianych pracowników. Kodeks karny wprowadza kategorię nieletnich (do 17. roku życia) oraz młodocianych (do 21. roku życia), co wpływa na wymiar kary oraz możliwość stosowania środków

⁵ I. Pospiszyl (2018). *Przemoc w rodzinie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, s. 45.

⁶ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Dz.U. z 2024 r. poz. 1673., art. 2.

⁷ J. Pospiszyl (1994). *Przemoc w rodzinie*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa, s. 94.

⁸ L. Walker (2016). *The Battered Woman Syndrome*. Springer Publishing Company. New York, s. 91–112.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dz.U. 2024, poz. 17, art. 207.

¹⁰ M. Poniatowski, N. Maciejczyk-Krysiak, J. Starybrat (red.). (2024). *Wybrane aspekty prawne przeciwdziałania przemocy domowej*. Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Warszawa, s. 11.

¹¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy. Dz.U. 1974, nr 24, poz. 141, art. 190.

wychowawczych¹². Ustawa o systemie oświaty wskazuje, że młodzież to uczniowie szkół ponadpodstawowych, a więc osoby w wieku od 15 do 19 lat¹³. Międzynarodowe dokumenty, np. w klasyfikacji Organizacji Narodów Zjednoczonych, za młodzież uznają osoby w wieku 15–24 lat, co wskazuje na szersze podejście niż w polskim prawie. W naukach społecznych młodzież definiowana jest przez wiek oraz przez etap rozwoju psychospołecznego, kształtowanie tożsamości i proces dojrzewania. Psychologia rozwojowa traktuje młodzież jako okres przejściowy między dzieciństwem a dorosłością, charakteryzujący się dynamicznymi zmianami biologicznymi, społecznymi i emocjonalnymi¹⁴. W socjologii młodzież analizowana jest jako grupa społeczna podlegająca socjalizacji, kształtowaniu wartości oraz wpływom ekonomicznym i kulturowym. Istotnym aspektem jest rola młodzieży w społeczeństwie, będąca pokoleniem wkraczającym w dorosłość, odzwierciedlająca zmiany technologiczne i kulturowe¹⁵.

Polityka społeczna traktuje młodzież jako grupę wymagającą wsparcia w zakresie edukacji, ochrony zdrowia psychicznego czy rynku pracy. Problemy, z jakimi mierzy się młodzież, często wynikają z kryzysu tożsamości, trudności w odnalezieniu się na rynku pracy, presji społecznej oraz wpływu mediów społecznościowych. W prawie rodzinnym młodzież znajduje się na szczególnej pozycji, ponieważ, choć nie jest w grupie małych dzieci, nadal podlega władzy rodzicielskiej, co czasami prowadzi do konfliktów z dorosłymi o własną autonomię¹⁶.

Definicja młodzieży jest istotna w kontekście przeciwdziałania przemocy domowej, ponieważ ta kategoria osób często jest pomijana jako ofiary, mimo że doświadczają zarówno przemocy fizycznej, jak i psychicznej, ekonomicznej oraz seksualnej¹⁷. Zarówno w prawie, jak i w naukach społecznych rozumienie młodzieży ewoluuje wraz ze zmianami społecznymi i ekonomicznymi, co wymaga dostosowania regulacji prawnych oraz programów wsparcia. Zmiany wprowadzone w 2023 roku do Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹⁸ wprowadziły uzupełnienie definicji osoby doznającej przemocy domowej, wskazując, że osoba małoletnia będąca świadkiem przemocy, zatem mająca wiedzę lub widząca akt przemocy, jest uznawana za osobę doznającą przemocy domowej. Dzięki tej polityce dziecko, co do zasady, uznawane jest za doznające przemocy, a dotychczas nie brano pod uwagę tej postaci, jeśli nie była ofiarą przemocy.

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny. Dz.U. 2024, poz. 17, art. 207, art. 10.

¹³ Eurydice (2025). *Krótką informacją o polskim systemie edukacji*. <https://eurydice.org.pl/system-edukacji-w-polsce/krotka-informacja-o-polskim-systemie-edukacji> [dostęp: 23.02.2025].

¹⁴ I. Obuchowska (2000). *Adolescencja*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

¹⁵ T. Bajkowski (2022). *Rola społeczne współczesnej młodzieży*. Rocznik Teologii Katolickiej, 21(1), 163–178.

¹⁶ K. Kędziera (2023). *Autonomia dziecka w kontekście wolności myśli, sumienia i wyznania dziecka oraz prawa rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami – część II*. „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, 12(1), 104–125.

¹⁷ E. Jarosz, A. Nowak (2012). *Dzieci ofiary przemocy w rodzinie*. Warszawa, Biuro Rzecznika Praw Dziecka.

¹⁸ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Dz.U. z 2024 r. poz. 1673, art. 2.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej¹⁹ definiuje przemoc domową poprzez określenie, że jest to „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia, naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę, ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej, istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej”²⁰.

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej oraz wydane Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” budują kluczowe narzędzie interwencyjne stosowane w Polsce w celu ochrony osób doznających przemocy domowej, w tym młodzieży. Ważnym i nowym narzędziem do określania zagrożenia małoletnich, a zatem również młodzieży, będzie kwestionariusz służący określeniu podstaw do zapewnienia dziecku ochrony przez pracownika socjalnego, który zgodnie z założeniem ustawodawcy wejdzie w życie 20 maja 2025 roku²¹. Choć system został zaprojektowany głównie z myślą o dorosłych i dzieciach, skuteczność w przypadku młodzieży może być ograniczona ze względu na trudności w identyfikacji oraz barierę zgłaszania przemocy przez nastolatków, którzy nie zawsze będą traktowani z całkowitą powagą z uwagi na okres adolescencji czy dojrzewania. Istotnym elementem skuteczności procedury „Niebieskie Karty” jest interdyscyplinarność działań, współpraca instytucji, takich jak szkoła, ośrodek pomocy społecznej i Policja, służba zdrowia, do których docierają sygnały świadczące o przemocy wobec młodzieży. Odpowiednie działania w ramach procedury mogą zwiększać świadomość społeczną, poprawiać dostęp do pomocy i stanowić istotny element ochrony młodzieży przed skutkami przemocy domowej.

Konsekwencje

Przemoc domowa rodzi konsekwencje w postaci depresji, lęków czy zaburzeń emocjonalnych, ma głębokie i długotrwałe konsekwencje dla zdrowia psychicznego młodzieży, prowadząc do poważnych zaburzeń psychicznych i emocjonalnych. Depresja jest jednym z najczęstszych skutków przemocy, objawia się obniżonym nastrojem, utratą motywacji, poczuciem bezwartościowości oraz myślami samobójczymi²². Młodzież doświadczająca przemocy w środowisku bliskich osób, domowym, rodzinnym często zmagają się z lękiem uogólnionym, który objawia się stałym poczuciem zagrożenia, napięciem, trudnościami w koncentracji i nauce. Zaburzenia lękowe, takie jak zespół

¹⁹ Tamże, art. 2.

²⁰ Tamże.

²¹ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy..., art. 12 ust. 8.

²² K. Chotkowska (2022). *Doświadczanie przemocy w dzieciństwie – skutki w życiu dorosłym*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 21(1), 57–74.

stresu pourazowego (PTSD) czy fobie społeczne, mogą wynikać z ciągłego strachu przed kolejnymi aktami agresji²³. Przemoc domowa prowadzi do problemów z regulacją emocji, co może skutkować wycofaniem społecznym, agresją lub zachowaniami autodestrukcyjnymi, samookaleczeniami czy próbami samobójczymi. Nastolatki doświadczające przemocy często rozwijają w sobie poczucie winy i niską samoocenę, co wpływa na zdolność budowania zdrowych więzi oraz relacje interpersonalne²⁴. Przewlekły stres związany z przemocą domową może prowadzić do psychosomatycznych zaburzeń, takich jak problemy żołądkowe, bóle głowy, bóle brzucha czy chroniczne zmęczenie. Młodzież z doświadczeniem przemocy ma większe ryzyko uzależnień od substancji psychoaktywnych, które stają się formą ucieczki od rzeczywistości i tłumienia emocji²⁵. Skutkiem przemocy może być trudność w nawiązywaniu zdrowych relacji w życiu dorosłym, gdyż osoby jej doświadczające mogą powielać destrukcyjne wzorce zachowań. Aby zapobiec wymienionym konsekwencjom, istotne jest wczesne rozpoznanie objawów przemocy, zapewnienie wsparcia psychologicznego młodzieży oraz skutecznych mechanizmów interwencji, w tym również uwzględniających zmianę środowiska, w którym funkcjonuje młody człowiek.

Przemoc domowa negatywnie wpływa na społeczne funkcjonowanie młodzieży, prowadzi do trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu zdrowych relacji rówieśniczych. Młodzież, która doznaje przemocy, wykazuje często nieufność wobec innych, ma trudności w budowaniu bliskich relacji i angażowaniu się w życie społeczne. Poczucie wstydu i niska samoocena, które wynikają z doświadczeń przemocy w domowym środowisku, mogą prowadzić do izolacji społecznej oraz unikania kontaktów z rówieśnikami. Niektóre ofiary przemocy objawiają zachowania agresywne, odtwarzają schematy przemocowe w kontaktach z innymi osobami, co może skutkować odrzuceniem społecznym i konfliktami²⁶. Inna grupa młodzieży przyjmuje postawę uległości i wycofania, co sprawia, że łatwo stają się ofiarami przemocy ze strony rówieśników, np. w postaci bullyingu²⁷. Częstym skutkiem przemocy domowej są problemy z adaptacją w środowisku szkolnym – młodzież może mieć trudności w podporządkowywaniu się zasadom, pracy zespołowej czy angażowaniu się w aktywności grupowe²⁸. Przemoc domowa może przyczynić się do braku posiadania umiejętności radzenia sobie z emocjami, co znacznie utrudnia młodym ludziom budowanie zdrowych relacji i efektywne rozwiązywanie konfliktów. Doświadczenia przemocowe sprawiają, że młodzież może

²³ I. Sikorska (2014). *Dziecięca trauma: psychologiczne konsekwencje dla dalszego rozwoju*. „Sztuka Leczenia”, 29(3–4), 55–70.

²⁴ L. Kalita (2023). *Utrzymywanie się szkodliwych konsekwencji dziecięcej traumy w adolescencji i w dorosłym życiu: mechanizmy biologiczne, skutki psychologiczne, przykłady kliniczne*. Psychoterapia 3, s. 55.

²⁵ L. Stanger (2022). *Uzależnienie w rodzinie*. Publicat. Poznań, s. 180.

²⁶ J. Mellibruda (2009). *Przeciwdziałanie przemocy domowej*. Instytut Psychologii Zdrowia PTP. Warszawa, s. 200 i n.

²⁷ K. Fenik (2011). *Psychologiczne aspekty bullyingu: perspektywa sprawcy, ofiary i świadka*. Ośrodek Rozwoju Edukacji. Warszawa.

²⁸ A. Filipek (2017). *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok, s. 40.

unikać sytuacji społecznych, takich jak spotkania klasowe, imprezy, wydarzenia szkolne czy wyjścia integracyjne, co ogranicza ich rozwój społeczny. Brak prawidłowych interakcji społecznych w dłuższej perspektywie może skutkować trudnościami w relacjach osobistych i zawodowych w dorosłym życiu oraz problemami w budowaniu związków. Aby przededefiniować funkcjonowanie społeczne młodzieży po doświadczeniach przemocy w środowisku domowym, z niespecyficznym wzorcem przywiązania, niezbędne jest wsparcie psychologiczne, edukacja dotycząca zdrowych relacji interpersonalnych oraz programy resocjalizacyjne, a w wielu sytuacjach leczenie farmakologiczne²⁹.

Z perspektywy kryminologii przemoc domowa jest jednym z kluczowych czynników ryzyka prowadzących do przestępczości nieletnich, ponieważ młodzież wychowana w środowisku pełnym agresji często powiela destrukcyjne wzorce zachowań. Kryminologia wskazuje, że dzieci doznające albo będące świadkami przemocy domowej częściej przejawiają zachowania antyspołeczne, takie jak agresja, kradzieże czy wandalizm. Mechanizm uczenia się przez obserwację powoduje, że młodzi ludzie, którzy byli świadkami przemocy, mogą traktować ją jako akceptowalny sposób funkcjonowania w relacji i rozwiązywania konfliktów³⁰. Badania pokazują, że młodzież z rodzin obciążonych doświadczeniem przemocy, wykazuje większą skłonność do wczesnego wejścia w grupy przestępcze, gdzie szuka akceptacji i poczucia bezpieczeństwa. Przemoc i zaniedbanie w rodzinie mogą prowadzić do ucieczek, co zwiększa ryzyko kontaktu z patologicznym środowiskiem i działalności przestępczej³¹. Kryminolodzy podkreślają, że ofiary przemocy domowej mogą reagować w sposób dwojaki – albo stać się agresorami albo ofiarami w świecie przestępczym, co utrwała cykl przemocy. Badania nad przestępczością nieletnich wskazują, że młodzież wychowywana w atmosferze przemocy i strachu często wykształca w sobie niski poziom empatii oraz impulsywność, co sprzyja zachowaniom kryminalnym³². Przemoc domowa przyczynia się do rozwoju problemów psychicznych i zaburzeń emocjonalnych, które mogą skłaniać młodzież do odreagowania w formie działań przestępczych. Wiele systemów resocjalizacyjnych wskazuje na skuteczność walki z przestępczością nieletnich z uwzględnieniem nie tylko karania, ale terapii i wsparcia psychologicznego, aby przerwać cykl przemocy. Analiza kryminologiczna określa, że zapobieganie przemocy domowej jest jednym z najsukuteczniejszych sposobów redukcji przestępczości nieletnich, ponieważ eliminuje główne źródło niezdrowych wzorców zachowań³³.

Przemoc domowa ma wpływ na wyniki edukacyjne młodzieży, gdyż życie w stresującym i niebezpiecznym środowisku osłabia zdolność do przyswajania wiedzy

²⁹ A. Matczak (2001). *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa, s. 45–67.

³⁰ A. Leśniak-Moczuk (2012). *Patologia życia rodzinnego i jej wpływ na przestępczość nieletnich*. „Pedagogika Katolicka”, 12, s. 101–103.

³¹ A. Leśniak-Moczuk (2022). *Nieletni jako sprawcy przestępstwa znęcania się. Jaka prawda stoi za statystyką?*. „Studia Prawnoustrojowe”, 56, 271–285.

³² B. Hołyst (2004). *Kryminologia*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis. Warszawa, s. 123–125.

³³ I. Pospiszyl (2008). *Przemoc w rodzinie. Aspekty prawne, socjologiczne i psychologiczne*. Wydawnictwo Akademickie Żak. Warszawa, s. 215–217.

i koncentracji. Dzieci i nastolatki, które doznają przemocy, często wykazują zaniżoną motywację do nauki, ponieważ ich priorytetem staje się walka o przetrwanie i radzenie sobie z trudnymi emocjami toksycznego środowiska. Chroniczny lęk i stres, który związany jest z przemocą domową, prowadzi do problemów z pamięcią, a z tym kłopotami w przyswajaniu nowych informacji i gorszymi wynikami w nauce³⁴. Młodzież z rodzin obciążonych przemocą może przejawiać wycofanie lub zachowania buntownicze, negatywnie wpływające na relacje z rówieśnikami i nauczycielami, utrudniając proces edukacyjny. Zaniedbanie ze strony rodziców w rodzinach przemocowych to również często brak wsparcia w nauce, pogłębiający trudności szkolne i zwiększający ryzyko porzucenia edukacji. Brak poczucia bezpieczeństwa w domu może prowadzić do problemów ze snem, skutkującym zmęczeniem, słabszą wydajnością intelektualną czy trudnościami z koncentracją. Często u młodzieży z rodzin przemocowych rozwijają się zaburzenia emocjonalne, depresja i lęki dodatkowo utrudniające funkcjonowanie w środowisku szkolnym. Skrajnymi sytuacjami może być całkowita rezygnacja z edukacji, wybór drogi przestępczości lub ucieczki z domu jako sposób radzenia sobie z trudną sytuacją życiową³⁵. Aby przeciwdziałać wymienionym negatywnym skutkom, kluczowe jest wczesne rozpoznanie problemu przez pedagogów, wychowawców, nauczycieli oraz zapewnienie odpowiedniego wsparcia psychologicznego i edukacyjnego młodzieży obciążonej problemem przemocy w środowisku domowym.

Prawdopodobieństwo i cykl

Cykl przemocy odnosi się do mechanizmu, w którym osoby doznające przemocy domowej z dzieciństwa mają zwiększone ryzyko powielania agresywnych wzorców w życiu dorosłym – zarówno jako ofiary, jak i sprawcy. Badania psychologiczne wskazują, że dzieci wychowujące się w środowisku przemocowym często internalizują agresję jako akceptowalny sposób rozwiązywania konfliktów, co może skutkować stosowaniem przemocy wobec własnych partnerów czy dzieci³⁶. Osoby dorastające w rodzinach, gdzie przemoc była normą i codziennością, mogą mieć zaburzone postrzeganie norm społecznych i moralnych, co prowadzi do akceptacji destrukcyjnych zachowań. Mechanizm uczenia się przez obserwację, opisany przez Alberta Bandurę, zakłada, że dzieci naśladują zachowania dorosłych, co może oznaczać powtarzanie wzorców agresji w przyszłości³⁷. Z drugiej strony niektóre typy osób, z tendencją do wchodzenia w rolę

³⁴ E. Sałata, E. Gawryś (2020). *Przemoc domowa a funkcjonowanie młodzieży w szkole w okresie adolescencji*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia”, 33(4), s. 291–304.

³⁵ K. Rymarczyk (2023). *Neurobiologia przemocy. Jak przemoc i trauma wpływają na mózg?*. Niebieska Linia, 149(6). <https://www.niebieskalinia.pl/aktualnosci/artykuly-niebieskiej-linii/neurobiologia-przemocy-jak-przemoc-i-trauma-wplywaja-na-mozg-61492023> [dostęp: 23.02.2025].

³⁶ I. Borzucka-Sitkiewicz (2009). *Środowiskowe uwarunkowania agresywnych zachowań młodzieży*. „Chowanna”, t. 2, s. 276.

³⁷ A. Bandura (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, s. 129.

ofiary przemocy, w dorosłym życiu przyjmują rolę osoby uległej, co może prowadzić do wchodzenia w kolejne toksyczne i przemocowe relacje. Badania pokazują, że dorosłe ofiary przemocy domowej częściej nie kontrolują spożywania alkoholu i substancji psychoaktywnych, co może zwiększać skłonność do agresywnych zachowań. Nie każda ofiara przemocy kalkuluje agresywne wzorce, jednak brak odpowiednich interwencji i wsparcia psychologicznego zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia tego zjawiska³⁸. Skutecznym sposobem na przerwanie cyklu przemocy jest edukacja w zakresie zdrowych relacji, terapia oraz interwencje społeczne, które pomagają zrozumieć i przepracować swoje doświadczenia osobom, które doświadczały przemocy długoterminowo.

Przerwanie cyklu przemocy wymaga podejścia systemowego, łączącego działania edukacyjne, prawne i psychologiczne, aby zapobiec dalszemu powielaniu destrukcyjnych wzorców w kolejnych pokoleniach³⁹.

Tabela 1. Skala problemu

Wskaźnik	Razem	MRPiPS	MSWiA	MZ	MEN	MKiDN	Inne resorty prowadzące placówki oświatowe
Liczba sporządzonych formularzy „Niebieskich Kart – A” przez pracowników socjalnych, funkcjonariuszy Policji, przedstawicieli gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych oraz ochrony zdrowia, pracowników i przedstawicieli oświaty wszczynających procedurę	83 196	14 445	61 645	4 226	2 836	42	0

Źródło: Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r., Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie---dane-statystyczn> (dostęp: 23.02.2025).

Tabela przedstawia dane dotyczące liczby formularzy „Niebieska Karta – A” sporządzonych przez różne instytucje w kontekście przeciwdziałania przemocy domowej w 2022 roku. Formularze te są narzędziem używanym do monitorowania i reagowania na przypadki przemocy domowej. Łącznie sporządzono 83 196 formularzy, co wskazuje na znaczącą skalę problemu przemocy domowej w Polsce. Warto zwrócić uwagę, że problem ten wymaga interwencji wielu instytucji, a liczba formularzy może odzwierciedlać zarówno intensywność przemocy, jak i skuteczność instytucji w jej

³⁸ P. Cynkier (2015). *Uzależnieni od alkoholu sprawcy przemocy domowej*. Neuropsychiatria. „Przegląd Kliniczny”, 7(1), s. 41–46.

³⁹ D. Rode (2010). *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 11.

identyfikowaniu i zgłaszaniu. Najwięcej formularzy zostało sporządzonych przez funkcjonariuszy Policji – 61 645, co stanowi 74,1% ogólnej liczby. Policja odgrywa główną rolę w identyfikacji przypadków przemocy domowej, co wynika z ich bezpośredniego kontaktu z ofiarami oraz interwencjami w sytuacjach kryzysowych. Funkcjonariusze są najczęściej wzywani na miejsce zdarzenia, co sprawia, że mają oni największy udział w zgłaszaniu przypadków przemocy. Pracownicy socjalni sporządzili 14 445 formularzy, co stanowi 17,4% wszystkich przypadków. Jako grupa bezpośrednio zaangażowana w pracę z rodzinami i osobami dotkniętymi przemocą domową, ich udział jest kluczowy. Jednak mimo bliskiego kontaktu z rodzinami, jest znacznie mniejszy niż Policji, co może sugerować, że istnieje przestrzeń na zwiększenie ich roli w identyfikacji przemocy domowej. Przedstawiciele ochrony zdrowia sporządzili 4 226 formularzy, co odpowiada 5,1% ogólnej liczby. Służba zdrowia ma kontakt z ofiarami przemocy, które mogą zgłaszać się z obrażeniami fizycznymi lub psychicznymi, jednak ich udział w systemie „Niebieskich Kart” jest stosunkowo niski. Może to sugerować potrzebę zwiększenia świadomości i szkolenia pracowników ochrony zdrowia w zakresie rozpoznawania i zgłaszania przypadków przemocy domowej. Pracownicy oświaty sporządzili 2 836 formularzy, co stanowi 3,4% wszystkich przypadków. Wydaje się, że pracownicy oświaty, mimo możliwości kontaktu z dziećmi będącymi ofiarami lub świadkami przemocy, sporządzają relatywnie mało formularzy. Może to wynikać z braku wystarczającej wiedzy o procedurach przeciwdziałania przemocy lub nieodpowiedniego przeszkolenia w tym zakresie.

Podsumowując, problem przemocy domowej w Polsce pozostaje poważnym wyzwaniem, a analiza danych wskazuje na potrzebę bardziej zintegrowanego podejścia, które zaangażuje wszystkie instytucje w identyfikację i zgłaszanie przypadków przemocy⁴⁰. Według raportu Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę z 2023 roku, aż 79% dzieci i nastolatków w Polsce przynajmniej raz w życiu doświadczyło jakiejś formy przemocy⁴¹. Dane dotyczące przestępczości nieletnich w Polsce wskazują na ogólny spadek liczby czynów karalnych popełnianych przez nieletnich w ostatnich dekadach. Jednakże, mimo tego trendu, obserwuje się wzrost udziału czynów związanych z użyciem przemocy wśród młodocianych sprawców⁴². W aktualnym stanie prawa, osobą stosującą przemoc domową zgodnie z definicją Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej może być osoba pełnoletnia. Stąd wskazuje się na konieczność postępowania wobec nieletnich

⁴⁰ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2023) Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r. <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie---dane-statystyczn> [dostęp: 23.02.2025].

⁴¹ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023. https://fdds.pl/_Resources/Persistent/4/0/d/e/40de383c074981a2c2061800f8a565d2f4d53b55/Raport%20Diagnoza%20Przemocy%20wobec%20Dzieci%202023.pdf [dostęp 23.02.2025].

⁴² D. Wójcik (2022). *Przestępczość nieletnich w Polsce: Analiza trendów i charakterystyka zjawiska*. W: M. Kowalski (red.). *Problemy współczesnej kryminologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, s. 52.

w trybie Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich⁴³ w sytuacjach, kiedy czyn osoby poniżej 18. roku życia wyczerpuje znamiona przestępstwa albo wykroczenia. W tej sytuacji dalsze kroki będzie podejmował sąd rodzinny. Z raportu Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę wynika, że 66% dzieci doświadcza przemocy ze strony rówieśników, 32% ze strony bliskich dorosłych, a 14% jest świadkami przemocy w domu⁴⁴.

Bezpośrednie dane statystyczne łączące przemoc domową z przestępczością nieletnich są ograniczone, liczne badania wskazują, że doświadczenie przemocy w środowisku rodzinnym może prowadzić do powielania agresywnych wzorców zachowań w życiu dorosłym, zarówno jako ofiara, jak i sprawca⁴⁵.

Przeciwdziałanie przemocy domowej

Programy wsparcia, jak Pomarańczowa Linia skierowana do rodzin z problemem przemocy i uzależnień, oraz działania organizacji pozarządowych, takich jak Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę czy Centrum Praw Kobiet oraz Niebieska Linia, pokazują, jak palącym problemem nadal jest przemoc domowa w rodzinach i związane z tym obciążenia w postaci choćby uzależnień. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej nakłada na gminy obowiązek zapewnienia schronienia dla ofiar przemocy, a zgodnie z Rządowym Programem Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 liczne instytucje w swoich działaniach zobowiązane są do zapobiegania przemocy domowej i pracy z osobami jej doznającymi oraz stosującymi⁴⁶.

Programy edukacyjne i profilaktyczne odgrywają kluczową rolę w przeciwdziałaniu przemocy domowej. Od 1 września 2025 r. rozpocznie się kształcenie w zakresie nowych przedmiotów – edukacja zdrowotna i edukacja obywatelska. Ogólnymi założeniami edukacji obywatelskiej są: zainteresowanie strefą publiczną, rozumienie zjawisk społecznych, zaangażowanie społeczno-obywatelskie w kontekście rozwiązywania konfliktów wokół siebie oraz wpływanie na władze w rozwiązywanie konfliktów na wyższym szczeblu. Natomiast edukacja zdrowotna ma obejmować tematy związane ze zdrowiem psychicznym i seksualnym, a także rozwojem dzieci i młodzieży w różnych sferach życia. Badania pokazują, że uczestnictwo młodzieży w programach profilaktycznych znacząco obniża ryzyko powielania agresywnych wzorców zachowań. Raport Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę z 2023 roku wskazuje, że w szkołach, gdzie wdrożono działania edukacyjne, liczba przypadków przemocy rówieśniczej i domowej spadła o 20%⁴⁷.

⁴³ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Dz.U. 2022, poz. 1700.

⁴⁴ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). *Diagnoza...* Dz. cyt.

⁴⁵ K. Chotkowska (2020). *Doświadczenie przemocy w dzieciństwie a nasilenie lęku i depresji w życiu dorosłym*. „Studia Elbląskie”, 21, s. 164.

⁴⁶ Uchwała nr 205 Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2023 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030, Dz.U. 2023, poz. 1232.

⁴⁷ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). *Diagnoza...* Dz. cyt.

Przykładem jest kampania społeczna „Powiedz NIE przemocy” prowadzona przez Rzecznika Praw Dziecka⁴⁸, mająca na celu zwiększenie świadomości uczniów i rodziców na temat skutków przemocy. Młodzież doświadczająca przemocy domowej wymaga specjalistycznego wsparcia psychologicznego, jednak dostępność pomocy w Polsce wciąż jest niewystarczająca. Według Najwyższej Izby Kontroli, w 2022 roku w Polsce na jednego psychologa szkolnego przypadało średnio 800 uczniów, a w mniejszych miejscowościach nawet 2 000⁴⁹. Według raportu dostępność pomocy psychologicznej w polskich szkołach jest niewystarczająca. W 2020 roku psychologa nie było w 62% placówek oświatowych, a w marcu 2023 roku w 42%. Ponadto, większość kontrolowanych szkół (8 na 10) miała trudności z zatrudnieniem psychologów. W dwóch szkołach brakowało psychologa przez cały okres objęty kontrolą. W jednym z liceów ogólnokształcących, w czasie, gdy jeden z uczniów popełnił samobójstwo, psycholog był zatrudniony jedynie na pół etatu. W 40% kontrolowanych szkół nie udało się zatrzymać już zatrudnionych psychologów⁵⁰.

Przykładem oferowanej pomocy psychologicznej jest 116 111 – Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży, który w 2022 roku odebrał ponad 100 tysięcy zgłoszeń od dzieci i nastolatków. Działania organizacji pozarządowych, takich jak Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę czy Stowarzyszenie Niebieska Linia, są kluczowe dla zapewnienia wsparcia psychologicznego. W 2023 roku tylko 30% dzieci doświadczających przemocy miało dostęp do profesjonalnej pomocy psychologicznej, co pokazuje potrzebę zwiększenia liczby specjalistycznych placówek⁵¹. W 2021 roku wprowadzono także program „Psycholog dla szkół”, jednak jego skuteczność jest ograniczona przez niedobór wykwalifikowanych psychologów oraz brak stałego finansowania. Dlatego kluczowe jest zwiększenie budżetu na usługi psychologiczne i rozszerzenie dostępu do terapii dla młodzieży⁵².

Rola szkoły i nauczycieli w wykrywaniu i przeciwdziałaniu przemocy domowej wobec uczniów

Szkola jest jednym z pierwszych miejsc, gdzie można zidentyfikować oznaki przemocy domowej u młodzieży. Według raportu UNICEF-u, aż 70% ofiar przemocy domowej nie zgłasza swoich problemów rodzinie, ale część sygnalizuje je nauczycielom lub pedagogom⁵³. Zgodnie z założeniami Ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom prze-

⁴⁸ Rzecznik Praw Dziecka (2024). <https://brpd.gov.pl/2024/11/04/powiedz-nie-przemocy-wobec-dzieci/> [dostęp: 23.02.2025].

⁴⁹ Najwyższa Izba Kontroli (2023). <https://www.nik.gov.pl/plik/id,29683,vp,32542.pdf> [dostęp: 23.02.2025].

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). *Diagnoza... Dz. cyt.*

⁵² M. Sewastianowicz (2024) *Zatrudnianie psychologów już bez taryfy ulgowej – od września nowe wymogi*. Prawo.pl. <https://www.prawo.pl/oswiata/braki-kadrowe-na-etatach-psychologow-i-pedagogow-dane%2C514638.html> [dostęp: 23.02.2025].

⁵³ K. Chmielewska (2014). *Obowiązek zgłaszania przypadków przemocy wobec dzieci w praktyce lekarskiej*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 13(4), s. 40–57.

stępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich, każda placówka, która ma do czynienia z małoletnimi, jest zobowiązana wprowadzić standardy ochrony małoletnich, w których określone są zasady realizacji czynności w sytuacji ujawnienia krzywdzenia małoletniego. W przypadku podejrzenia przemocy nauczyciele mogą uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”. W 2022 roku szkoły zgłosiły ponad 10 tysięcy przypadków podejrzenia przemocy domowej, co stanowi znaczącą część wszystkich interwencji. Problemem jest jednak brak jednolitych procedur interwencyjnych oraz niewystarczające przygotowanie części nauczycieli do pracy z osobami doznającymi przemocy. Według badań tylko część nauczycieli czuje się odpowiednio przygotowana do identyfikowania przypadków przemocy domowej wśród uczniów⁵⁴. Dlatego konieczne jest wprowadzenie obowiązkowych szkoleń z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej do programów kształcenia nauczycieli oraz zwiększenie wsparcia psychologicznego w szkołach. Od 2019 roku wprowadzane są zmiany mające na celu dostosowanie zakresu prawa do Konwencji Stambulskiej⁵⁵, dzięki czemu przededefiniowano pojęcie przemocy domowej, wprowadzając przemoc domową w postaci cyberprzemocy, wprowadzono natychmiastowe środki ochronne stosowane na podstawie Ustawy o Policji⁵⁶, w tym wskazując czynniki ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia dziecka. W 2025 roku wprowadzony zostanie natomiast kwestionariusz szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia wskazujący na konieczność zapewnienia ochrony dziecku przez pracownika socjalnego, stosowany na podstawie Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej⁵⁷.

Podsumowanie

Studia literatury, źródeł prawa oraz przeprowadzone analizy pozwoliły na wysnucie następujących wniosków:

- Przemoc domowa jest jednym z kluczowych problemów społecznych.
- Zjawisko przemocy domowej oddziałuje negatywnie na funkcjonowanie rodziny jako podstawowej komórki społecznej.
- Wystąpienie przemocy domowej rodzi negatywne konsekwencje dla młodzieży w rodzinie.
- Młodzież dotknięta przemocą narażona jest na wystąpienie innych negatywnych zjawisk społecznych.
- System prawny wprowadza mechanizmy przeciwdziałania i zapobiegania zjawisku przemocy domowej.
- System instytucjonalny realizuje działania zapobiegawcze i wspierające.

W Polsce istnieje wiele narzędzi do przeciwdziałania przemocy domowej, zwłaszcza w kontekście najmłodszych ofiar oraz młodzieży, jednak ich skuteczność jest

⁵⁴ A. Filipek (2017). *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok, s. 13.

⁵⁵ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja Stambulska) (11 maja 2011). <https://rm.coe.int/1680462535> [dostęp: 23.02.2025].

⁵⁶ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Dz.U. 1990, nr 30, poz. 179.

⁵⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy..., art. 12a.

ograniczona przez braki kadrowe, niedostateczne finansowanie oraz niewystarczającą koordynację działań. Zwiększenie liczby psychologów czy psychiatrów, intensyfikacja programów edukacyjnych i większe zaangażowanie szkół mogą poprawić sytuację i realnie wpłynąć na ochronę młodzieży przed przemocą domową.

Bibliografia

- Bajkowski T. (2022). *Role społeczne współczesnej młodzieży*. „Rocznik Teologii Katolickiej” 21(1). Białystok.
- Bandura A. (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Borzućka-Sitkiewicz I. (2009). *Środowiskowe uwarunkowania agresywnych zachowań młodzieży*. „Chowanna”, t. 2. Katowice.
- Chmielewska K. (2014). *Obowiązek zgłaszania przypadków przemocy wobec dzieci w praktyce lekarskiej*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 13(4). Warszawa.
- Chotkowska K. (2022). *Doświadczenie przemocy w dzieciństwie – skutki w życiu dorosłym*. „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 21(1).
- Chotkowska K. (2020). *Doświadczenie przemocy w dzieciństwie a nasilenie lęku i depresji w życiu dorosłym*. „Studia Elbląskie”.
- Cynkier P. (2015). *Uzależnieni od alkoholu sprawcy przemocy domowej*. „Neuropsychiatria. Przegląd Kliniczny”, 7(1).
- Dąbkowska M. (2008). *Rozpoznawanie zespołu stresu pourazowego*. „Neuropsychiatria i Neuropsychologia”, 3(2).
- Eurydice (2025). *Krótką informacją o polskim systemie edukacji*. <https://eurydice.org.pl/system-edukacji-w-polsce/krotka-informacja-o-polskim-systemie-edukacji> [dostęp: 23.02.2025].
- Fenik K. (2011). *Psychologiczne aspekty bullyingu: perspektywa sprawcy, ofiary i świadka*. Ośrodek Rozwoju Edukacji. Warszawa.
- Filipek A. (2017). *Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok.
- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. https://fdds.pl/_Resources/Persistent/4/0/d/e/40de383c074981a2c2061800f8a565d2f4d53b55/Raport%20Diagnoza%20Przemocy%20wobec%20Dzieci%202023.pdf [dostęp: 23.02.2025].
- Hołyst B. (2004). *Kryminologia*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis. Warszawa.
- Kalita L. (2023). *Utrzymywanie się szkodliwych konsekwencji dziecięcej traumy w adolescencji i w dorosłym życiu: mechanizmy biologiczne, skutki psychologiczne, przykłady kliniczne*. „Psychoterapia 3”.
- Kędziera K. (2023). *Autonomia dziecka w kontekście wolności myśli, sumienia i wyznania dziecka oraz prawa rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami – część II*. „Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis”, 12(1).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Leśniak-Moczuk A. (2022). *Nieletni jako sprawcy przestępstwa znęcania się. Jaka prawda stoi za statystyką?*. „Studia Prawnoustrojowe”, 56.
- Leśniak-Moczu A. (2012). *Patologia życia rodzinnego i jej wpływ na przestępczość nieletnich*. „Pedagogika Katolicka”, 12.

- Matczak A. (2001). *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa.
- Mellibruda J. (2009). *Przeciwdziałanie przemocy domowej*. Instytut Psychologii Zdrowia PTP. Warszawa.
- Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (2023). *Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2022 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2022 r.* <https://www.gov.pl/web/rodzina/sprawozdania-z-realizacji-krajowego-programu-przeciwdzialania-przemocy-w-rodzinie---dane-statystyczn> [dostęp: 23.02.2025].
- Najwyższa Izba Kontroli. *Niewydolna pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży*. <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/niewydolna-pomoc-psychologiczna-i-psychoterapeutyczna-dla-dzieci-i-mlodziezy.html> [dostęp: 23.02.2025].
- Najwyższa Izba Kontroli. *Pomoc psychologiczna i psychoterapeutyczna dla dzieci i młodzieży*. <https://www.nik.gov.pl/plik/id,29683,vp,32542.pdf> [dostęp: 23.02.2025].
- Obuchowska I. (2000). *Adolescencja*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa
- Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie (2012). *ONZ dla młodzieży*. https://www.unic.un.org.pl/dla_mlodziezy/onz.pdf [dostęp: 23.02.2025].
- Poniatowski M., Maciejczyk-Krysiak N. i Starybrat J. (red.). (2024). *Wybrane aspekty prawne przeciwdziałania przemocy domowej*. Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości. Warszawa.
- Pospiszyl I. (red.). (2008). *Przemoc w rodzinie. Aspekty prawne, socjologiczne i psychologiczne*. Wydawnictwo Akademickie Żak. Warszawa.
- Pospiszyl I. (2018). *Przemoc w rodzinie*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Pospiszyl I. (1994). *Przemoc w rodzinie*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa.
- Rada Europy. *Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja Stambulska)* (Stambuł, 11 maja 2011). <https://rm.coe.int/1680462535> [dostęp: 23.02.2025].
- Rode D. (2010). *Psychologiczne uwarunkowania przemocy w rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 lutego 2025 r. w sprawie wzoru kwestionariusza szacowania ryzyka zagrożenia dla życia lub zdrowia dziecka służącego stwierdzeniu zasadności zapewnienia dziecku ochrony w związku z przemocą domową. Dz.U. 2025, poz. 213.
- Rymarczyk K. (2023). *Neurobiologia przemocy. Jak przemoc i trauma wpływają na mózg?* Niebieska Linia, 149(6). <https://www.niebieskalinia.pl/aktualnosci/artykuly-niebieskiej-linii/neurobiologia-przemocy-jak-przemoc-i-trauma-wplywaja-na-mozg-61492023> [dostęp: 23.02.2025].
- Rzecznik Praw Dziecka (2024). *Powiedz NIE przemocy wobec dzieci*. <https://brpd.gov.pl/2024/11/04/powiedz-nie-przemocy-wobec-dzieci/> [dostęp: 23.02.2025].
- Rzecznik Praw Dziecka (2012). *Dzieci – ofiary przemocy w rodzinie*. https://brpd.gov.pl/sites/default/files/dzieci_ofiary_przemocy_w_rodzinie.pdf [dostęp: 23.02.2025].
- Sałała E. i Gawryś E. (2020). *Przemoc domowa a funkcjonowanie młodzieży w szkole w okresie adolescencji*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia”, 33(4).
- Sewastianowicz M. (2024). *Zatrudnianie psychologów już bez taryfy ulgowej – od września nowe wymogi*. Prawo.pl. <https://www.prawo.pl/oswiata/braki-kadrowe-na-etatach-psychologow-i-pedagogow-dane%2C514638.html> [dostęp: 23.02.2025].

- Sikorska I. (2014). *Dziecięca trauma: psychologiczne konsekwencje dla dalszego rozwoju*. „Sztuka Leczenia”, 29(3–4).
- Stanger L. (2022). *Uzależnienie w rodzinie*. Publicat. Poznań.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. Dz.U. 2024, poz. 1283, 1572.
- Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich. Dz.U. 2016, poz. 862.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Dz.U. 2023, poz. 2809.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy. Dz.U. 1974, nr 24, poz. 141.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Dz.U. 1990, nr 30, poz. 179.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Dz.U. z 2024 r. poz. 1673.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Dz.U. 2022, poz. 1700.
- Walker L. E. A. (2016). *The Battered Woman Syndrome*. Springer Publishing Company. New York.
- Wójcik D. (2022). *Przestępczość nieletnich w Polsce: Analiza trendów i charakterystyka zjawiska*. W: Kowalski M. (red.). *Problemy współczesnej kryminologii*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- Zduniak A. (2013). *Socjalizacja w kontekście nowoczesnego społeczeństwa*. „Zeszyty Naukowe KUL”, 56(1).

Biogram autorki

Natalia Flisiak-Górecka – magister bezpieczeństwa wewnętrznego, absolwent pedagogiki specjalnej, ekspert w Policji, koordynator procedury przeciwdziałania przemocy domowej w tym realizacji środków ochronnych na podstawie ustawy o Policji.